

1848, ko je zemljiška odveza globoko zarezala v njihovo gospodarsko moč. Na to namiguje tudi naslov knjige – razumeti motive, s tem pa tudi spodbuditi interes za raziskave plemstva, torej preseči nacionalistične stereotipe o plemstvu.

V knjigi je precej pozornosti namenjene njihovim interesom za gospodarska vprašanja in njihovim članstvom v gospodarskih združenjih, prizadevanjem za realizacijo velikopoteznih projektov, ki so večino nasedli, bodisi zaradi objektivnih težav bodisi zaradi obtožb o koruptivnem ravnanju.

Pomemben del njihovega vzpona je povezan z njihovo preiščeno ženi-tveno politiko. Avtorica poudarja, da omožene članice v družino niso prinesle samo premoženja in vpliva, marveč so družino trdno vključile v vrhno plast hrvaškega plemstva, pri tem pa so vplivale na svoje može. Središče njihovega udejstvovanja je bila skrb za družino in organizacija družbenih dogodkov, torej oblikovanje javne podobe o družini v višji družbi.

Študija, ki je pilotska za vprašanje hrvaškega plemstva, posega na različna področja in pokaže vlogo plemstva v družbi, predvsem v času modernizacije, ko plemstvo na splošno izgublja nevidni spopad z meščanstvom na ekonomskem področju, počasneje pa tudi na političnem področju, zato se tudi plemstvo prilagaja družbenim silnicam, hkrati pa želi ohraniti samopredstavo odličniškega razreda.

Željko Oset

Aleksandra Gačić: *Bogumil Vošnjak. Politik in diplomat* Ljubljana: Jutro, 2017, 430 strani

Slovenska zgodovinarica Aleksandra Gačić v politični biografiji Bogumila Vošnjaka obravnava vsestransko politično udejstvovanje diplomata, pravnika in politika, ki je pustil izrazit pečat v ključnih zgodovinskih trenutkih slovenskega naroda kakor tudi pri tlakovanju poti za skupno jugoslovansko državo, ki je nastala po veliki vojni.

S pričujočim delom Gačićeva prispeva pomemben kamenček v mozaik političnih biografij velikih Slovencev, ki so nastale v preteklem desetletju. V slovenskem zgodovino-pisju biografije v zadnjem času doživljajo velik razcvet, saj nudijo zanimiv vpogled tako v zgodovinska obdobja, v katerih so njihovi protagonisti delovali, kakor tudi v njihovo življenje, odnose, razmišljanja ... Vošnjak vsekakor ni »tujec« slovenskemu zgodovino-pisju. Knjiga temelji na analizi tako domače in tuje znanstvene kakor tudi spominske literature. Tukaj je vredno opozoriti na Vošnjakove objavljene spomine na obdobje velike vojne in desetletje v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Prav tako pa je treba opozoriti na Vošnjakov dnevnik iz obdobja velike vojne, ki ga je za objavo pred več kot dvajsetimi leti pripravil Vladimir Kološa in ga hrani Arhiv Republike Slovenije. Ta dnevnik prikazuje Vošnjakova razmišljanja med februarjem 1915 in aprilom 1918, ko se je zblížal z Jugoslovanskim odborom in se preselil iz monarhije. V tem času je kot edini predstavnik Slovencev sodeloval pri pripravi Krfske deklaracije in opozarjal velesile na negotovo prihodnost jugoslovanskih narodov, kar ga je med veliko vojno pripeljalo v ZDA. Prav tako pa monografija temelji na analizi številnih Vošnjakovih razprav in časniškega gradiva, ki je izhajalo na Slovenskem, v zamejstvu in emigraciji.

Velika kakovost monografije leži v celovitem in akribičnem študiju neprecenljivega primarnega arhivskega gradiva. Arhiv Republike Slovenije hrani 9 tekočih metrov ali 73 fasciklov Vošnjakove arhivske zapuščine v osebni fondu z oznako SI AS 1039. Gradivo se nanaša predvsem na obdobje velike vojne in tja do druge svetovne vojne. Vsebuje tako imenovano Vošnjakovo »familiarijo« –

družinske dokumente, ki vsebujejo med drugimi dokumenti tudi Vošnjakovo avtobiografijo, testamente, govore ob smrti očeta Mihaela Vošnjaka in gradivo, ki se nanaša na premoženje družine. Izjemno pomembno gradivo predstavlja Vošnjakova korespondenca s številnimi politikami, intelektualci in tudi diplomati. Prav tako pa med njegovo arhivsko zapuščino v osrednjem slovenskem arhivu najdemo dokumente iz časa, ko je deloval v Jugoslovanskem odboru, na mirovni konferenci v Parizu, bil poslanik SHS v Pragi, Ustavodajni skupščini in Narodni skupščini in še mnogo več. Pomemben vpogled v Vošnjaka kot politika in intelektualca pa nudijo tudi številne ohranjene spomenice, resolucije in razprave.

O Vošnjakovem delovanju po drugi svetovni vojni priča arhivsko gradivo v Arhivu Studije Slovenice, kjer v fondu z oznako ASS 113 hranijo 2,4 tekočega metra oz. 24 škatel gradiva. Gradivo nudi izjemno pomemben vpogled v Vošnjakovo delovanje po drugi svetovni vojni, ko se je iz Rima, kjer je živel med letoma 1945 in 1947, preselil v ZDA, kjer je postal aktiven član slovenske skupnosti. Med Vošnjakovo arhivsko zapuščino najdemo dokumente Narodnega odbora za Slovenijo, v katerem je deloval, številne razprave, spomenice, ki se nanašajo na ameriško in jugoslovansko politiko in družbo. Biser arhivskega gradiva v Arhivu Studije Slovenice predstavlja še neobjavljeni Vošnjakov povojni dnevnik, za katerega lahko le upamo, da bo ugledal luč sveta.

Ob gradivu v Arhivu RS in Arhivu Studije Slovenice je Gačičeva preučila tudi arhivske dokumente, ki se nahajajo v Arhivu Jugoslavije – v tako imenovanem diplomatskem arhivu, v katerem je kot ena prvih slovenskih raziskovalk dobila vpogled v zapuščino nekdanjih slovenskih oz. jugoslovanskih diplomatov.

Gačičeva se je pri pripravi Vošnjakove biografije soočala s »problemom«, ki si ga pravzaprav želi vsak zgodovinar; to je obsežna zapuščina, ki je plod Vošnjakovega akribičnega dela, ki pa je zahtevala temeljito presojo in oceno arhivskega gradiva. Gačičeva slednje opravi suvereno in z odliko.

Uvodoma Gačičeva v zgoščenem pregledu predstavi Vošnjakov rod, a kot sama pravi le zato, da bi raziskala poznejšo opredelitev Bogumila Vošnjaka za politiko in svetovni nazor. Pri tem ugotavlja, da mu je odnos do politike bil pravzaprav položen v zibelko, saj je Bogumil kot osebnosti, ki sta najbolj vplivali na smer njegovega življenja, omenjal prav svojega očeta Mihaela in strica Josipa, ki sta pustila svoj pečat v slovenski novejši zgodovini. V nadaljevanju predstavi protagonistovo mladost, njegovo odraščanje in šolanje. Ponudi nam pogled na Vošnjaka kot literata, pesnika in njegove interakcije s posamezniki, ki so podobno kot on soustvarjali poznejšo usodo slovenskega naroda.

V nadaljevanju monografije se Gačičeva loti analize Vošnjakovega delovanja na političnem in diplomatskem področju. Predstavi Vošnjakov odnos do jugoslovanske ideje, habsburške monarhije in zблиževanje z *Jugoslovanskim odborom*. Kot član le-tega se Vošnjak poleti 1915 preseli v London in kot edini Slovenec dve leti pozneje podpiše *Krfsko deklaracijo*, ki pred natanko sto leti, podobno kot *Majniška deklaracija*, pomaga tlakovati pot povojni jugoslovanski državi. Gačičeva predstavi Vošnjakovo medvojno delovanje v ZDA, kjer je agitiral med slovenskimi izseljenci za jugoslovansko idejo in poskušal prepričati ameriško javnost v smiselnost in potrebnost »razpustitve« habsburške monarhije. Prav tako pa opozori tudi na Vošnjakovo popustljivo držo proti Srbom, zaradi česar je po veliki vojni bil večkrat deležen kritik slovenske politike.

V velikem zanosu ob nastanku nove skupne jugoslovanske države in bližajoči se mirovni konferenci v Parizu je januarja 1919 Vošnjak v časniku *Slovenec* zapisal, da je želela »/.../ nova mlada nacija, polna brezmejnih energij, biti kovač svoje sreče in svoje nedeljive bodočnosti«. Eden izmed »kovačev« te bodočnosti je postal tudi Vošnjak. Gačičeva obširno predstavi Vošnjakovo vlogo kot generalnega sekretarja delegacije novonastale Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev na mirovni konferenci v Parizu v letih 1919 in 1920 in vlogo poslanca pri osnovanju jugoslovanske države v ustavodajni skupščini v Beogradu. Ponovno opozori na kritike dela slovenske politike na račun Vošnjakove popustljivosti

proti Srbom, ko se je zavzel za unitarno državo in je kritiziral opozicijski predlog ustave, ki je predvideval avtonomijo historičnih dežel, ter nastopil proti manifestu slovenskih kulturnih delavcev. Vošnjak se je zavzel za integralno zdinjenje vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev v enotno državo.

Gačičeva ugotavlja, da je bil Vošnjak v medvojnem obdobju deležen številnih kritik, da naj bi si od »naklonjenosti« srbski politiki obetal osebne koristi. Kot enega takšnih primerov predstavi njegovo imenovanje za izrednega veleposlanika v Pragi leta 1921, kjer pa ugotavlja, da slednje vsekakor ni mogla biti uspešna kupčija, saj je na mestu veleposlanika ostal le dobri dve leti. Gačičeva ugotavlja, da je Vošnjak od te države imel več bridkosti kot koristi. Politična klima v Jugoslaviji je po Vošnjakovi vrnitvi pravzaprav tudi povzročila, da Vošnjakova zvezda kljub velikim sposobnostim pravzaprav ni več uspela zasijati v svoji polni moči in ni uspel doseči vidnejših kariernih uspehov. Slave mu ni prineslo niti mesto poslanca v Narodni skupščini, za katerega je bil izvoljen leta 1931.

Med drugo svetovno vojno je Vošnjak ostal zvest kralju in se pridružil gibanju Draže Mihajlovića, kar mu je po komunističnem prevzemu oblasti ob koncu vojne pustilo praktično le eno možnost: beg iz domovine. Gačičeva predstavi njegovo epopejo in soočanje s težavami vsakdana, ko je moral graditi novo eksistenco. Sprva se je Vošnjak znašel v Italiji, kjer se je zatekel v večno mesto in se povezal s slovensko opozicijo v boju proti Titovi komunistični Jugoslaviji. V zadnjem delu monografije Gačičeva predstavi selitev Vošnjaka leta 1947 v ZDA, kjer je postal aktiven član slovenske skupnosti in se boril za upor proti komunističnemu režimu. Svoje ljubljene domovine ni nikoli več obiskal. Leta 1959 je kot zadnji živeči član *Jugoslovanskega odbora* in podpisnik *Krfske deklaracije* umrl v Washingtonu.

Ob politični biografiji Karla Verstovška, ki je izšla v letu 2016, je v mozaik političnih biografij slovenskih osebnosti novejše in sodobne zgodovine Gačičeva prispevala že drugi zelo pomembni kamenček. Verjamem, da pa ne tudi zadnjega.

Gregor Jenuš